

Néprajzi kézikönyv kezdőknek és haladóknak

Silke Göttisch – Albrecht Lehmann (Hrsg.): *Methoden der Volkskunde. Positionen, Quellen, Arbeitsweisen der Europäischen Ethnologie*. Berlin: Dietrich Reimer Verlag. 2001. 335 p. /Ethnologische Paperbacks/

Tudománytörténeti, elméleti és problémafelvető művek sorozatába illeszkedik ez a tanulmánykötet, amelyet hiánypótló módszertani kézikönyvnek szánt két szerkesztője: a Kieli Egyetem – korábban muzeológusként dolgozó – professzor asszonya, Silke Göttisch, illetve a jelenleg a hamburgi egyetemen néprajzot oktató, de a szociológiában, pedagógiában és történettudományban egyaránt jártas Albert Lehmann. A sorozatcím (*Etnológiai zsebkönyvek*), a kötet címe (*Néprajzi módszerek*) és alcíme (*Az európai etnológia helye, forrásai és munkamódszerei*), valamint a tanulmányokban használt elnevezések (*kulturális antropológia, empirikus kultúrakutatás*) együtt írják körül azt a szakterületet, amely nevét ugyan még keresi, de helyét határozottan kijelöli a társadalomtudományok között, témáit és módszereit pedig elegánsan igazítja hozzá a késő modern kor sajátosságaihoz.

A német néprajztudomány régóta és nagy előszeretettel foglalkozik önmaga meghatározásával és történetével, a kötet hiánypótló jellege tehát semmiképpen sem a tudománytörténeti és módszertani reflexióban érvényesül, hanem a felvonultatott témák, források és módszerek aktualitásában. A második világháborúval válságba került német néprajz útkeresése 1954-ben a néprajz definiálásának kísérletével kezdődött (Hans Moser), majd véglegesnek látszó búcsút véve a „népéletől” az utóbbi harminc évben toroklott szenvedélyes diskurzusba, amelynek tétje a szaktudomány nyomasztó deficitjének felismerése és leküzdése, vagyis a Volks- és Völkerkunde újjászületése: az empirikus kultúratudomány elméletének és módszertanának elismertetése.

Ebbe a diskurzusba illeszkedik ez a módszertani tanulmánykötet, a szaktudomány történetének azon nyugodalmas szakaszában, amelyben a terepmunka, a kvalitatív interjú, az élettörténet-elemzés és a részt vevő megfigyelés mint néprajzi módszerek szerepe és jelentősége nem vita tárgya többé. Nem elsősorban az aktuálisan használt, sőt kifejezetten ajánlott módszerek értékét helyezik tehát a középpontba az egyes tanulmányok, hanem sokkal inkább a terepen zajló interakciók folyamatát, illetve a feltárt adatok történeti és jelenkori összefüggésekben történő értelmezését mutatják be és elemzik.

Emellett az egyes szerzők kivétel nélkül kitérnek a rokon tudományágak koncepcióinak recepciójára és azok termékeny továbbgondolásának lehetőségeire. Ez az interdisz-

ciplináris gondolkodás melletti elkötelezettség persze szintén nem előzmény nélküli a német néprajzban: Panofsky ikonológiájának alkalmazása a néprajzi képek kutatásában vagy a különböző szemiotikai elméletek beemelése a tárgyak jelképiségének feltárásában már mint hagyomány, kutatástörténeti előzmény jelenik meg a kötet idevonatkozó tanulmányaiban – ám ezt minden alkalommal követi az interdiszciplináris gondolkodás legújabb lehetőségeinek, az aktuális terepmunkatémák megtalálásában és feldolgozásában kínálkozó megoldásainak bemutatása.

Bár a kötet kifejezetten módszertani útmutatásnak íródott, a módszereket nem önmagukban, hanem mindig azon új vagy régi-új kérdésfelvetések összefüggéseiben ismerjük meg, amelyek megválaszolására az adott módszer hatékony lehet. Módszereknek, témáknak és kérdésfelvetéseknek a terepmunka keretein belül történő intenzív egymásra hatására a szerkesztők éppen a Fél Edit és Hofer Tamás által megvalósított tárgy-kultúra-kutatást tartják klasszikus példának, amelyben a tárgy- és az elbeszélés-kutatás módszere talált egymásra. (A Fél–Hofer szerzőpárosra egyébként több tanulmány hivatkozik, rajtuk kívül Tüskés Gábor, Kunt Ernő és Dégh Linda szerepelnek még a hivatkozott magyar néprajztudósok sorában.)

A különféle terepmunka- és feldolgozó módszerek együttes használata és az ebből fakadó előnyök szintén a tanulmányok visszatérő fordulata, nem csupán elméleti szinten, hanem kutatási területenként konkretizálva az egyes eljárásokat.

A tanulmányok szerkezetében mutatkozó párhuzamok (tudománytörténeti szempontok, interdiszciplináris kapcsolatok, forrástípusok és -kritika, példák) nemcsak a szerkesztői következetességre mutatnak rá, de éreztetnek valamiféle didaktikus szándékot is. A kötet mint a „jelenre figyelő, de egyben történeti tudomány”, vagyis a néprajz/európai etnológia 21. századi kézikönyve természetesen „kezdő és haladó” kutatóknak egyaránt szól, ugyanakkor tankönyvként is megállja a helyét – e minőségében a szerkesztők kifejezetten a társtudományokat oktató tanároknak és az e szakokon tanuló diákoknak ajánlják. A tankönyvjelleget erősíti a klasszikus és modern néprajzi témák feldolgozásának rendkívül alapos, szinte már idegesítően részletes és kifejezetten *gyakorlatias* bemutatása. Egy-egy kérdésfeltevésből kiindulva az egyes tanulmányok lépésről lépésre vezetik be az olvasót a téma feltárásának folyamatába, a forrás megkeresésétől, kiaknázásától kezdve egészen az adatok kiértékeléséig, illetve interpretációjáig. Az eligazodást a terepmunka- és feldolgozó módszerek gyakorlatában több téma esetében is konkrét példák, valamint modellek, pontokba szedett segédletek könnyítik meg. Mint előszavukban kifejtik, a szerzők a kötet tanulságainak közvetlen módszertani hasznosítását várják, mégpedig világos, letisztult koncepciót érvényesítő tudományos művek, illetve projektek ihletésével. A gyakorlati útmutatások és az elméleti megfontolások aránya tanulmányonként változó, ám többé-kevésbé mind a tizennégy szerző kísérletet tesz rá, hogy a *jelenorientált* tudományos feldolgozó munka mint központi téma mellett kérdéseiket és válaszaikat szakmai kontextusba helyezték, csatlakozva a német néprajztudományban folyó tudománytörténeti diskurzushoz.

A kötet leginkább szembetűnő jegye a tematikus sokszínűség. Az európai etnológia két alapvonásának megfelelően mind a történeti, mind a jelenkutatások közel azonos terjedelemben jelennek meg, és hasonlóan kiegyensúlyozott a klasszikus területek (elbeszélés-, kép-, tárgy-kultúra-kutatás, levéltári forráselemzés stb.) és az újabb témák (ipari üzemek kultúrája, fotográfia- és populáris médiakutatás stb.) szerepeltetése. Mivel e

szerteágazó témákat ráadásul nemcsak különböző generációkhoz, de különböző kultúrakutatási irányzatokhoz, néprajzi iskolákhoz is tartozó szerzők mutatják be, már a kötet tartalomjegyzékének tanulmányozásakor biztosak lehetünk abban, hogy ezúttal nem fogunk egységes képet kapni a német néprajztudományról. Cserébe kapjuk viszont azt a nyitottságot, amelynek jegyében a tartalmilag és módszertanilag igen eltérő kutatási területek azonos jogon vonulhatnak föl, és amely esélyt ad arra, hogy a tudományos munkát mint – kérdező és útkereső – társadalmi folyamatot foghassuk föl. Ugyanakkor ez a frissesség feledtetni velünk a nyilvánvaló tematikus hiányokat is: a kötetből kimaradtak az 1990-es években önálló monográfiákkal bemutatkozó kutatási területek, így a néprajzifilm- vagy a történeti házkutatás.

A két szerkesztő maga is közöl egy-egy tanulmányt a kötetben: míg Lehmann a modern témák legmodernebbike, a tudatelemzés létjogosultságának bizonyítására sorakoztat fel érveket, addig Götsch egy klasszikus terület, a levéltári kutatás témájában nyújt korszerű módszertani és tudománytörténeti áttekintést. Ez utóbbi tanulmány (Silke Götsch: *Archivalische Quellen und die Möglichkeiten ihrer Auswertung*) a kötet bevezető írásaként jelzi már azokat – a többi tanulmányban is több-kevesebb fegyelmezettséggel felvonultatott – szerkezeti és tartalmi jegyeket, amelyek közül a legszembe-tűnőbb az elméleti és gyakorlati kérdések izgalmas párbeszéde. A tudománytörténeti szakasz kijelöli a levéltári kutatások helyét az egymás mellett sokáig elbeszélő, majd a mindennapok kutatásában egymásra találó történettudomány és néprajz határmezsgyéjén, majd felvonulnak a példatárak, röviden bemutatva azokat a forrás- és archívumtípusokat (bírósi jegyzőkönyvek, naplók, hagyatéki leltárak stb.), amelyek a néprajzi kérdésfeltevésekre valamilyen választ tudtak adni az elmúlt hetven évben. A forrástípusok bemutatását a forráskritika legfontosabb szempontjai követik, majd az egyes kutatási részterületekhez ajánlott kvantitatív módszerek, a kulturális antropológiából kölcsönzött „sűrű leírás”, illetve az „objektív hermeneutika” (esetelemzés), amelyeket ismét két különböző megközelítésben kap kézhez a levéltárba vágyó kutató. Egyrészt a kiinduló hipotézis felállításától az elemzési szintek meghatározásán keresztül egészen a végkövetkeztetések levonásáig lépésről lépésre követheti végig e módszerek gyakorlati alkalmazását, másrészt elméleti szinten szembesülhet az egyes eljárások előnyeivel, buktatóival és végső következtetésével: az elemzés célja korántsem a „valóság”, hanem a lehetséges értelmezési szintek megragadása.

A téma régi, a megközelítés új – a néprajzi gondolkodás paradigmaváltása áll a másik három klasszikus etnográfiai téma, az elbeszélés-, a tárgykultúra- és a képkutatás 21. századi helyét bemutató fejezetek középpontjában. E paradigmaváltás előrehaladottságától függően azonban más-más hangsúllyal érvényesülnek egyes gyakorlati és elméleti kérdések. Az elbeszéléskutatás módszereinek áttekintésére vállalkozó Brednich például a tudománytörténet fonalára fűzve veszi sorra a szöveggel való néprajzi bibelődés Herdertől Bausingerig tartó fordulatait, inkább csak felvillantva, mint részletesen bemutatva az elbeszéléskutatás horizontján feltűnő újabb lehetőségeket (Rolf Wilhelm Brednich: *Methoden der Erzählforschung*). Igaz, ez utóbbiak, tehát az audiovizuális és elektronikus források jelentette új kihívások a kötet végén, a tömegkommunikációval, a médiaszövegekkel és az internettel foglalkozó tanulmányokban újra felbukkannak majd, ám azokban már nem kifejezetten maga az elbeszélés áll a gondolatmenet középpontjában. A Brednich-féle áttekintés feltűnő adóssága a többi – a terepkutatás lehetőségeire kivé-

tel nélkül nagy hangsúllyal kitérő – tanulmányhoz képest az elbeszéléskutatásban használható terepmunkamódszerek hiánya, mivel ilyeneket a szerző szerint a német néprajztudomány még nem dolgozott ki. Bár az írott forrásokban hozzáférhető szövegek elemzése is változatlan intenzitású feladatot jelent a néprajz számára, ezek mibenlétéről leginkább annyi derül ki, hogy az *Enzyklopädie des Märchens*ből többet tudhatunk meg. Alapos áttekintést kapunk viszont ezen források feltárásának a felvilágosodás óta kidolgozott számtalan lehetséges módszeréről (a strukturalista módszertől kezdve az egyéniségkutatáson keresztül a modern tudatelemzésig), amelyet az elbeszéléskutatás területén működő tudományos szervezetek, archívumok és kutatóintézetek felsorolása egészít ki.

Bár a képi források elemzésének következetes módszertanával szintén sokáig adós volt a szakma, ez nem riasztotta el Walter Hartingert a felmerülő kérdések végiggondolásától (Walter Hartinger: *Volkskundlicher Umgang mit Bildquellen*). A módszertani reflexiók hiánya ellenére nagy hagyománnyal bíró (a képet az elemzés tárgyaként és eszközeként egyaránt alkalmazó) néprajzi kép-használat metodikájának kidolgozásához a történeti segédtudományok és mindenekelőtt a művészettörténet tanulságait hívja segítségül a szerző. Annak érdekében, hogy a művészi kivitelezés és a recepció szempontjából sokféle képtípust (üveggép, olajnyomat, konfirmációs fotó stb.) elemző, de az egyes közösségek esztétikai érzékelésének egészéről mélyen hallgató korábbi vizsgálatokat képes legyen meghaladni, a tanulmány a népművészet fogalmának újragondolását, illetve az esztétikai értékelésektől tartózkodó történeti elemző módszer, az ikonográfia/ikonológia alkalmazását javasolja. Bár a dokumentumértékű képek és a művészi alkotások elemzéséhez egyaránt jól használható tudományos ikonográfia eljárásának menetével hosszasan, részletesen is foglalkozik a szerző, a tanulmány rámutat a képi információk tanulmányozásának másféle lehetséges és szükséges irányaira is (képek előállítása, technikai részletek, recepció, esztétikai norma közvetítése, vásárlói igények stb.).

E tanulmányba kívánczozna a fotográfia (mint a képi forrás egy típusa) elemzésének módszertana is, amely azonban külön fejezetbe került, a „modern” témák közé (Ulrich Hägele: *Visual Folklore. Zur Rezeption und Methodik der Fotografie*). Az önálló témaként való szerepeltetés kétségtelen előnye, hogy így a szerzővel együtt levonhatjuk a néprajzi fotográfia tudománytörténetének tanulságait, köztük azt is, hogy az egyéb vizuális információhordozóknál később ugyan, de már nem sokkal a második világháború után bekövetkezik a fotográfia kezelésének nagy fordulata: a fotó pusztán illusztrációból forrássá kezd válni. Nem kifejezetten napjaink újszerű témájáról van tehát szó, s a felvetett képelemző módszerek is – talán a Kunt Ernő által népszerűsített fotóinterjú, az egészen speciális körülmények között alkalmazható részt vevő fotómegfigyelést, valamint a szociológiai módszertanból átvett szubsztitív fotóterepmunkát leszámítva – feltűnően egybeesnek a Hartinger-féle tanulmány ikonológia modelljével.

Érdekes azonban visszakanyarodni a klasszikus néprajzi témákhoz, hiszen az elegáns elméleti keretek és a kézzelfogható gyakorlati ismeretek legizgalmasabb kombinációjára Hermann Heidrich tárgykultúra-fejezetében bukkanhatunk (Hermann Heidrich: *Von der Ästhetik zur Kontextualität Sachkulturforschung*). A levéltári forrásfeltáráshoz vagy az elbeszéléskutatáshoz képest itt nem egyszerűen új szempontokkal és témákkal gazdagodó területről van szó. A pozitívista „tárgykutató” néprajzzal leszámoló, magát társadalom- és kultúrakutató tudományként definiáló európai etnológia olyannyira a mú-

zeumok falai közé szorította vissza a tárgyról való gondolkodás lehetőségét, hogy a tárgykultúra-kutatás teljes megújulására volt szükség ahhoz, hogy a 21. század néprajzában egyáltalán mint érvényes téma jelenhessen meg. A tudománytörténeti átalakulás tétje a tárgy-, funkció- és eszközközpontú tárgykutatásnak egyfajta átfogó kultúraközpontú megközelítés irányába való átfordítása volt, melynek fő gondolata a tárgyi világ reciprocitása: az embert formáló tárgy és a tárgyat formáló ember. Mára a kulturális jelenségek szellemi és tárgyi néprajzra osztása végleg érvényét veszítette – a kultúrakutatás középpontjába kerülő bármely téma (társadalmi struktúrák; kollektív identitás; munka; szabadidő stb.) tanulmányozásában megkerülhetlenné vált a tárgyi világok elemzése, amely többféle céllal és módszerrel történhet, közös vonása azonban a tárgyak kontextusban való vizsgálata.

Míg azonban a tárgykutatás egyik ága mind az egyes néprajzi műhelyekben, mind a múzeumokban egyre inkább interdiszciplináris összefüggésben valósul meg, kibontakozóban van egy szigorúan a szaktudományos keretek között folyó tárgykutatói irányzat is. A muzeológia (*Museumswissenschaft*) keretében művelt különböző tárgykutatói irányzatokon (például házkutatás, viseletkutatás) belül is adott azonban a más szakterületekkel való kooperáció lehetősége: elsősorban a technika-, az agrártörténet és a régészet eredményei számíthatnak a tárgykultúra-kutató muzeológusok figyelmére. A több németországi szabadtéri múzeumban is tapasztalatokat szerzett Heidrich elméleti síkon bizonyítja a korábbi tárgyleíró szempontok megújításának szükségességét, majd gyakorlati útmutatóként is használható formában, pontokba szedve értelmezi az új fogalmakat: a teret, az időt (beleértve a tárgy muzealizálásának folyamatát is), a kommunikációt, valamint a hagyományozást. Ezt követi a főbb tárgykutatói módszerek (mikroelemzés, strukturalista megközelítés, kvantitatív, statisztikai eljárások) bemutatása, amelyet a vonatkozó szakirodalom számbavétele egészít ki.

Sajátos megoldással, az úti beszámoló műfajának rendkívül alapos elemzésével kíván rámutatni általában a 18–19. század publikált történeti forrásainak kiaknázására Brigitte Bönisch-Brednich tanulmánya (Brigitte Bönisch-Brednich: *Reiseberichte. Zum Arbeiten mit publizierten historischen Quellen des 18. und 19. Jahrhunderts*). Bár a téma sokkal szűkebb, mint a kötet többi tanulmányáé, a vizsgált forrástípusban rejlő két néprajzi témalehetőség (a vallás és a vidéki higiénia) és különösen a forráskritikai szempontok bemutatása alaposabbnak és így gyakorlati szempontból hasznosabbnak tűnik, mint néhány átfogó, nagy téma esetében. Az egyéb kiegészítő forrástípusok (az úti beszámoló szerzőjének életrajza és „mentális térképe”, krónikák, topográfiák, képi források, földrajzi leírások) használata pedig már egy másik téma, a regionalitás témakörébe illeszkedik, amely e kötetben egy szerzőpáros tanulmányának tárgya (Günter Wiegelman – Michael Simon: *Die Untersuchung regionaler Unterschiede*). A regionális különbségek kutatásában – szintén az 1970-es években bekövetkezett – perspektívaváltás a kartográfiai szemlélettel szemben a szociológia, a kulturális és a szociálanropológia kérdésfelvetéseit helyezte előtérbe, s az objektíven megragadható kulturális jegyek helyett a regionális csoporthoz tartozás szubjektív, tudati sajátságait tette vizsgálat tárgyává. Az izgága emberiség ugyanis, amely még a kutató kedvéért sem hajlandó nyugton maradni (Gisella Welz) folyamatosan új kihívásokat jelent a téma kedvelőinek. Bár a regionális különbségek leépülésével a kultúrák mint földrajzi terek nem definiálhatók többé, a biztos pontok keresésének és a térben való eligazodásnak az igénye, azaz az ember „territo-

rialitása” változatlan marad. Ennek s ezen keresztül a szubjektív kulturális tereknek a vizsgálata azonban feltétlen nyitottságot kíván a kutatótól. A leghasznosabb módszertani tanács kétségkívül az „egységesre”, az „ősire”, a „még mindig”-re irányuló néprajzi módszer eltemetése s az új fogalmakkal – a mobilitással, az interetnicitással, a kultúraváltással, a multikulturalitással, valamint a nacionalizmussal és az idegengyűlölettel – való barátkozás.

E fogalmak azonban nem csupán a regionális különbségeket vizsgáló kutató gondolkodását terelhetik sikerrel a jelenkor kulturális jelenségeinek feltárásában. Ezek köszönnek vissza a kötet második felében sorakozó, újszerű témákat és módszereket bemutató tanulmányok mindegyikében, legyen szó akár médiáról, akár „vállalati néprajzról”. A tanulmányok közös vonása, hogy olyan témát érintenek, amely az 1970-es évek elejétől, de még inkább a végétől keresi a helyét az európai etnológiában, s mint ilyenek közvetlenül vagy közvetve Hermann Bausinger védőszárnyai alól bukkantak elő. Eme írásoknak ennél azonban lényegesebb közös sajátossága a néhol szinte szóról szóra egybeeső módszertani állásfoglalás: e témák kutatásának egyetlen útja a komplex *terepmunka*, s főszereplője a *kutatási napló*, amely lényegében az előzetes kutatási tervet helyettesíti, vagyis a terep adottságaiból születő kérdésfelvetéseket és hipotéziseket rögzíti és módosítja nap mint nap. Az etnográfiai és etnológiai módszerek kombinációjából felépülő nyitott és rugalmas terepmunka eljárásai közül a szerkesztők különösen az interjút állítják reflektorfénybe, ennek ugyanis külön tanulmányt is szentel a kötet (Brigitta Schmidt-Lauber: *Das qualitative Interview oder: Die Kunst des Reden-Lassens*). Az európai etnológia éppen aktuális definíciója – miszerint történeti keretbe illeszkedő jelenorientált társadalomtudomány, amelynek tárgya a mindennapi kultúra és azok jelentései – alapján az egyes tematikus kutatások módszertanában feltétlen elsőbbséget élveznek a közvetlenül a kutatott személyre irányuló, kizárólag kvantitatív módszerek (megfigyelések, spontán beszélgetések stb.). Ezek egyike, sőt bizonyos témák esetében egyenesen a „királyi út” a „beszélgetés művészete”, vagyis az interjú, amelynek típusait, menetét, átírását, feldolgozását és kiértékelését mutatja be ez a rendkívül hasznos módszertani tanulmány.

Fontos szereplője az interjú három további tanulmánynak is, habár kétségkívül eltérő formában és mértékben. A történetek és a történelem megtapasztalására irányuló tudományág, a tudatelemzés legfontosabb forrásai az önéletrajzi szövegek, valamint ez egyes személyekkel és a csoportokkal folytatott nyitott beszélgetések (Albrecht Lehmann: *Bewusstseinsanalyse*). A pszichológia és az agykutatás eredményeit is hasznosító tudomány két hagyományos néprajzi terület: az életrajzi és elbeszéléskutatás metszéspontján keresi a maga válaszait, s így a Brednich tanulmányában nyitva hagyott kérdésre, azaz az újabb elbeszélésműfajok problémájára is egyfajta választ ad. Lehmann ugyanis a magnóra rögzített interjúkból származó visszaemlékezéseket, élménybeszámolókat, önreflexív megjegyzéseket (stb.) tartalmilag és formailag a mindenkorai társadalmi problémákra választ adó *történeteknek* tekinti, amelyeket éppúgy fel kell fedezni és meg kell határozni műfaji szempontból („a régi szép idők” típusú vagy öntisztázó történetek stb.), ahogyan a 19. században a mondát és a mesét.

Mivel a kulturális jelentés mindig szituációkban és párbeszédekben ölt testet, a résztvevő megfigyelés, a tárgy-kultúra- és a médiaelemzés mellett az interetnikus kutatások fontos terepmunkamódszereként jellemzi Katharina Eisch az életrajzi interjút és a spon-

tán beszélgetést (Katharina Eisch: *Interethnik und interkulturelle Forschung. Methodische Zugangsweisen der Europäischen Ethnologie*). A szerző régóta kutatott témáját mutatja be ismét, ezúttal az európai etnikumok közötti kapcsolatok és konfliktusok, vagyis az ismerőség és idegenség dinamikájának időszerűségére helyezve a hangsúlyt.

Az alig pár éves múltra visszatekintő kutatási irány, az ipari üzemek, vállalatok, hivatalok „néprajza” az terület, ahol a kellő időpontban, a kellő informátorokkal lehet ugyan hasznos interjúkat készíteni, a legtöbb esetben azonban csupán a megfigyelésekre, benyomásokra hagyatkozhat a kutató (Irene Götz: *Empirische Erhebungen in Industriebetrieben und bürokratischen Organisationen*). A tanulmány az üzemi életvilágok és szimbólumrendszerek vizsgálatában rejlő lehetőségek mellett becsületesen ismerteti a kutatás rendkívüli nehézségeit is (szerepkeresés és -játszás, a bennfentes és kívülálló nézőpontja közötti ingadozás, egyes belső információk hiánya, az adatok és eredmények korlátolt felhasználhatósága stb.). Csak az átlagosnál nagyobb szerep- és tereptudatossággal dolgozó kutatónak ajánlható tehát ez a témaválasztás, aki azonban, ha egyszer elszánja magát, nagy haszonnal forgathatja nemcsak Götz e módszertani tanulmányát, de a hozzá mellékelte terjedelmes irodalomjegyzéket is.

A kultúra a 20. század végétől nagyrészt médiakultúra, vagyis a média által közvetített, sőt konstruált kultúra – ezen a felismerésen alapul a kötet három tömegkommunikációval foglalkozó tanulmánya. A film és televízió, valamint a médiaszövegek témájának külön tanulmányban való bemutatása nem tűnik igazán indokoltnak, a definíciók, a tudománytörténet, a módszerek és a témák területén is sok az átfedés (Ute Bechdorf: *Kulturwissenschaftliche Medienforschung: Film und Fernsehen*; Christoph Köck: *Kulturanalyse populärer Medientexte*). A lehetséges témák közül mindkét szerző a média mindennapi használatának, illetve a tömegkommunikációs jelentéstermelés modelljének szentel nagyobb teret, leszögezve, hogy általánosan érvényes elemzési módszerek e területen (még?) nem kristályosodtak ki. A következőes módszertan hiányát Köck egy konkrét példája próbálja pótolni az 1978-as osztrák–német világbajnoki futballmérkőzés – mint médiaesemény – elemzésével, illetve általában a futballközvetítések – mint identitás- és konfliktusképző események – bemutatásával.

Sokat ígér, de néhány hasznos webcímnél sokkal többet nem nyújt az internet és néprajz háromoldalú kapcsolatáról szóló tanulmány (Thomas Hengartner: *Volkswissenschaftliches Forschen im, mit dem und über das Internet*). A szerző kérdésére – vajon beköszönt-e az internettel a tudomány virágkora – szerencsére nem kapunk egyértelmű választ, megismerhetjük azonban néhány kiaknázásra váró szövegarchívum elérhetőségét, és ha számítógéppel, internet-hozzáféréssel és kellő elszántsággal bíró empirikus kultúrakutatók vagyunk, válogathatunk az *Anthropology of Cyberculture* ajánlott kutatási területei közül (internethasználati lehetőségek, kommunikációs viselkedésmódok, önábrázolás az interneten, a weboldalak tartalomelemzése stb.).

Ám addig se tétlenkedjünk, amíg ez az állapot bekövetkezik! Forgassuk szorgalmasan e kézikönyv lapjait, gondoljuk át az ajánlott módszereket, és váltsuk valóra a szerkesztők reményeit: írjunk átgondolt, letisztult koncepciójú kutatási terveket, dolgozatokat és könyveket!